

Istorija esame mes,
Mes esame tėvai ir sūnūs.

...

O tik paskui žmonės,
Nes Istoriją kuria būtent žmonės.
Kai reikia pasirinkti ir eiti,
Atpažįsti ją visą atmerktomis akimis,
Puikiai žinančiomis, ką daryti.

FRANČESKAS DE GREGORIS, „*Istorija*“

Į Romą sugrįžo jonvabaliai,
Centro parkuose kvepia vasara.

...

Tikroji tavo prigimtis – pasaulio teisybė,
Baudžianti tuos, kurie turi sparnus, bet neskrenda.

DŽOVANOTIS, „*Pabučiuok mane darkart*“

PIRMA DALIS

I.

1870 metų kovo 5 diena

Italijos karalystė, Olengas, Novaros provincija

ŠUTVĖ buvo niekinga ir apgailėtina. Visi liesi. Perdžiūvę. Veidai vaškiniai, blyškūs. Ant veido, rankų ir kulkšnių raudonavo blakių, įsiveisusių jų lovelėse, kandimo žymės. Jei nebūtų buvę tokio jauno amžiaus, būtum galėjęs sakyti, kad jie atmatos. O juk jiems buvo nuo vos ketverių iki septyniolikos. Visi vilkėjo vienodai – tokiomis pat šlykščiomis, lopais nusėtomis uniformomis. Šimtas netikusių ir apgailėtinų vaikiūkščių, išsirikiavusių palei dumbliną Karališkojo šventojo Mykolo Arkangelo Olenge internato kiemo perimetrą, drebantys iš šalčio, alkio, dėl ligos pažeistų plaučių, o būtent tą dieną, be visa ko, dar ir iš didžiulio nerimo. Žemas, pilkas ir toks tirštas, kad įmanydamas atsiriektum peiliu, dangus virš jų kybojo grėsmingai tarytum prakeiksmas. Kaip kokia našta, kurios jie niekad nenusiritins nuo kupros. Išskyrus vieną, jei šiandien jį palytės sėkmė. Štai kodėl jie visi nepastebimai praverdavo suskirdusias lūpas. Ir visi vienbalsiai kreipdamiesi į Dievą, kuriam jie niekada nerūpėjo, kaip kokią graudulingą giesmelę, kaip roži-

nio malda, kalbamą iš įpratimo su išblėsusia aistra žmogaus, užaugusio pasaulyje, kuriame žodis „laimė“ niekada nebuvo rašomas, šnabždėjo: „Padaryk, kad tai būčiau aš... padaryk, kad tai būčiau aš... padaryk, kad tai būčiau aš...“

Padaryk, kad būtent man atitektų tas ypatingas likimas.

Tolumoje, kiemo prieigose, kur vangiai plevėsavo trispalvė naujai užgimusios Italijos karalystės vėliava, pasirodė nepaprastai puošni moteris. Maždaug trisdešimtys. Ir visi žinojo, kad ji – Bokamaros grafiene Silvija.

Vaikai akimirką liovėsi melstis, tada tęsė jau išraiškingsiau: „Padaryk, kad tai būčiau aš...“

Grafienei iš paskos ėjo be galo turtingas jos vyras, Ipolitas Odinas, neseniai jam buvo suėję keturiasdešimt. Greta jo kuo nuolankiausias tipeno internato direktorius. Už jų dar trys juodos žmogystos – trys storos, gerai įmitusios moteriškės: viena buvo direktoriaus žmona, kitos dvi damos iš Šventojo Vincento Pauliečio labdarystės dukrų bendrijos; šios būstinė buvo įsikūrusi Novaros šventojo Gaudento bazilikoje. Vaikai vienas per kitą tiesė kaklus, kad pamatytų priešaky žingsniuojančią grafienę, ir auklėtojai vos nulaikė juos vietose, čaižydami orą gluosnio rykštėmis.

Tik vienas nekišo galvos iš eilės ir žiūrėjo tiesiai priešais nosį, apmiręs, taip stipriai sugniaužęs kumščius, kad net krumpliai buvo nubalę, ir nesiliaudamas murmėjo. Buvo kiek jaunesnis nei šešiolikos, ir jo malda išsiskyrė iš kitų vaikų maldos – jis kreipėsi ne į Dievą. Vaizduotėje kalbėjosi su pačia grafiene – vieninteliu tikru tos ypatingos dienos dievu: „Pasirink mane... pasirink mane... pasirink mane...“

Grafiene, nepaisydama, kad gali susitepti atlasines kurpaites ir alyvinės suknelės palankus, žengė pro eiles apžiūrinėdama našlaičius. Grėžė juos akimis rimta, susikaupusi, skubriai vertindama. O paskui greitai patraukdavo tolyn ir vėl vieną po

kito juos atmesdavo. Kai buvo per kelis žingsnius nuo ano vaikinuko, mintyse jis ėmė dar karščiau trokšti: „Pasirink mane... pasirink mane... pasirink mane...“ Grafienė akimis perbedė pirmiau jo stovintį našlaitį. Veik nepastebimai papurtė galvą ir vėl žengė žingsnį. Akimirką prieš jai pažvelgiant, vaikiną iš visos širdies susigrauzė nesusišukavęs, pajuto neapykantą šviesiam savo kuokštui, nepaklusniai išsitaršiusiam ant kaktos. Papriekaištavo sau, kad nenusiprausė, bet ir šįryt vanduo buvo ledinis, tad ant kairio skruosto purvo dryžis dabar jau buvo priskretęs kaip pluta. Jis susigėdo dėl švarko ir pilkų, beformių, nudryžusių flanelinių kelnių, persiūtų iš kareiviškos antklodės. Svarbiausia, gailestavo, kad toks liesas ir aukštas, nes dėl šios priežasties jau daug kartų buvo atmestas: būdavo įvaikinami tik stiprūs, tinkami dirbti laukuose berniukai. Veikiau darbo jėga nei vaikai. Paskui grafienė pažvelgė į jį. Jos skvarbios akys buvo violetinės ir alyvų spalvos suknelė tobulai prie jų derėjo.

Laikas sustojo. Vaikiną pajuto, kaip iš įtampos jo kūnas virpa. Lyg viduje vyktų žemės drebėjimas. Nenumanė, ar reikia šypsotis, ar likti rimtam. Nežinojo, ar geriau stovėti tiesiai it mieta prarijus, ar laikytis laisvai. Nenutuokė, ar turi jai parodyti akyse degantį troškimą, ar jam bent kiek pavyksta nuslėpti didžiulę baimę, privertusią jas sustiklėti. „Pasirink mane...“ – mintyse pakartojo.

– Imsime jį, – tą akimirką pasakė grafienė.

Jo širdies dūžiai sutriko. Liesą krūtinę surakino, lyg kalvio replės būtų sugniaužusios. O tada jis kvaktelėjo. Vos knirktelėjo. Taip trumpai, kad tas juokas veikiau panėšėjo į raugulį. Širdis vėl ėmė plakti tankiau, nevaldomai, lyg būtų nebe jo, o kokio žvėries – subraškėjo šonkauliai, neįstengdami sulaikyti emocijos. Niekas, išskyrus našlaitį, negali žinoti, ką reiškia visą gyvenimą prabūti narve. Ir niekas, negyvenęs narve, be šeimos, negalėtų pajusti to, ką dabar jis išgyveno. Į akis plūstelėjo

karštos, deginančios ašaros, – išstumtos nepaprasto iš krūtinės sklindančio spaudimo, nuo jų kone skaudėjo, – bet stipriai užsimerkęs ir sukandęs dantis jas nurijo. Norėjo surikti arba bėgti, arba juoktis, bet buvo sukaustytas tų dviejų ką tik išgirstų žodžių. Juk apie tai, ką pasakė grafienė, svajėjo kiekvieną vakarą ir rytą. Visa savo esybe. Grafienė žengė dar žingsnį arčiau. Jis atlaikė žvilgsnį, nors širdis vėl sustojo, o paskui ir vėl ėmė pasiutusiai daužytis – juk buvo drąsus ir išdidus vaikinąs. Bet dar ne vyras. Jam tebuvo šešiolika. Vėl pajuto ašaras ir darsyk atkakliai jas nurijo. Ir vėl panūdo juoktis, bet įstengė stovėti nekrutėdamas. Grafienė tylomis jį tyrinėjo, tarsi apžiūrinėtų kokį bedvasį daiktą. Vaikino akys buvo tamsios, bet spindinčios. Nosis tiesi ir daili, tačiau vis tiek bylojanti apie tvirtą būdą. Nors lūpos puhtlios, beveik mergaitiškos, vis tiek atrodė vyriškas. Žandikauliai platūs. Antakiai vešlūs ir dailios formos, juodi it anglis – kaip šviesaus kuokšto, krintančio ant kaktos, kontrastas.

- Parodyk balsą, – paprašė ji.
- Ką turiu sakyti? – paklausė vaikinąs.
- Tiek ir užtenka, – atsakė grafienė.

Jo balsas dar nebuvo visiškai susiformavęs ir, kaip būdinga tokiam amžiui, kalbant kiek lūžinėjo, bet buvo aišku, kad bus baritonas – nei pernelyg šaižus, nei pernelyg duslus.

- Parodyk dantis, – vėl paprašė grafienė.

O tada netikėtai, prieš vaikino valią, prasiveržė prigimtis. Pasitaikius progai pašmaikštauti, niekad nenutylėdavo ir paleisdavo kokį juokelį.

- Kaip arklys? – netikėtai pačiam sau leptelėjo.

Ir kaipmat mintyse save subarė: „Žioplys!“ Niekaip nemo-ka patylėti. „Žioplys!“ – darsyk piktai mintyse pakartojo, amžiais sugeba viską sugadinti.

- Kaip drįsti?! – riktelėjo auklėtojas.

Grafienė nesutriko.

– Taip, kaip arklys, – pasakė ir pridūrė: – Prašyčiau.

Vaikinas suprato, kad nereikia taip įžūliai elgtis. Bet toks jau buvo. Kartą pradėjęs nepajėgdavo liautis. Kaip bulių be jokios priežasties įsiutina kvailas raudonas skuduras, taip jo liežuvis nuolat įveldavo jį į bėdą su mokytojais ir visais, kas pasipainiodavo kelyje. Viena jo pusė puikiai žinojo, kad taip elgtis nederėtų. Bet, kaip visada, laimėjo toji kita pusė, tad jis atkišo viršutinius ir apatinius dantis, baltus ir taisyklingus, ir nusižvengė. Garsiai ir raiškiai. Našlaičiai begėdiškai sukikeno.

– Tylos! – riktelėjo direktorius.

Grafienė pakreipė galvą ir vos įžiūrimai suraukė antakius – buvo akivaizdu, kad kažką galvoja.

– Jei netiks, galėsime jį gražinti? – paklausė, nenuleisdama nuo vaikino violetinių akių.

Jos palyda nuščiuvo, nustebinta ne tiek klausimo, kiek jos žiaurumo.

– Žinoma, ne, brangioji! – įsiterpė jos vyras. – Juk jis ne koks šunytis iš gyvūnų prieglaudos.

– Na, šiaip ar taip, jis mažylis iš našlaičių namų, – ir vėl nesutriko ji.

Paskui ji tyliai nusijuokė iš savo sąmojo – taip mandagiai, kad tokio juoko vaikinas nebūtų įstengęs nė įsivaizduoti. Šventojo Gaudento damos nesumojo, kaip elgtis. Kraipė savo storus juodus pasturgalius tarsi svetimame kieme paklydusios kalakutės.

– Iš tikrųjų, – pertraukė tylą direktorius, – jeigu vaikinukas jums kels rimtų rūpesčių, neišsprendžiamų baudmėmis, taip pat kūniškomis, neabejotinai negalėsime atsakyti jo pasiimti.

– Ir pakeisite jį kitu... prijaukintinu? – paklausė grafienė, vis tokia pat bejausmė.

Vaikinas žiūrėjo į ją. Ir kuo puikiau suprato, ką ji kalba, nes anaip tol nebuvo kvailas. Ji klausė, ar jis leisis prijau-

kinamas. Ir šito grafiene klausė būtent jo, ne direktoriaus. Jo, driskiaus su pilkos flanelės kombinezonu.

– Atleiskite... – sušnabždėjo išpūtes į ją akis.

Grafiene tylomis įdėmiai žvelgė į jį.

– Turėjau galvoje arklius, – pasakė nė nešyptelėdama. Ir patenkinta pridūrė: – Juk tu esi veislinis kumeliukas. – Pasisuko į direktorių ir patvirtino: – Taip, imame jį.

„Pasirinkai mane!“ – ta mintis vaikino krūtinėje nuvilnijo trankiai it perkūno griausmas.

Direktorius pamojo arčiausiai stovinčiam auklėtojui, ir tas tučiuojau pribėgo su registracijos žurnalu.

– 19/03, – tarė auklėtojas, įžiūrėjęs skaičių ant vaikino švarkelio kišenės. Pasklaidė žurnalą, atsikrenkštė, o tada perskaitė: –19/03. Šešiolika metų... apytikriai. Tikslī gimimo data nežinoma. Niekuo neserga. Liauno, bet tvirto sudėjimo. Charakteris valingas. Skvarbaus proto, bet tingus. Moka skaityti, rašyti ir skaičiuoti. Kai kada randamas bibliotekoje skaitantis romaną, nors neprivalomą, dažnai renkasi ir jo amžiui draudžiamus. – Jis kiek patylėjo ir vėl ėmė skaityti: – Prisitaikymas ir taisyklių laikymasis... – balsas išdavė, kad abejoja. Pažvelgė direktoriaus pusėn. Tas nepastebimai parodė jam pagerinti įvertinimą. – Prisitaikymas ir taisyklių laikymasis... – skaitė toliau auklėtojas. – Keturi iš dešimties.

Direktorius į jį sužalavo akimis.

– Ar penki... – pasitaisė auklėtojas. – Na, beveik šeši.

– Gerai, gana, – pertraukė jį grafiene. – Jei toliau šitaip, akimaju vertinimą pakelsite iki dešimtuko su pagyrimu.

Auklėtojas nulenė galvą.

– Ar galiu, ponī grafiene, jūsų pasiteirauti, su visa pagarba, – įsiterpė viena labdaringoji dama iš Šventojo Gaudento bazilikos įkyriu tonu, tokiu šnekėtų klebonas. – Kas jus paskatino įsivaikinti vieną iš šių varganų nelaimingų būtybių?

Vos tvardydamasi grafienė piktai į ją žvilgtelėjo, tegul supranta, kad atsakyti į tokį klausimą laiko tikra gaišatimi.

– Negaliu turėti vaikų. Pati pasitenkinčiau šunimi ar katinu, bet mano vyras nori dvikojų, – atsakė, tokį žiaurumą jau buvo kuo aiškiausiai pademonstravusi ir baisiai papiktinusi tas miesčiones davatkas. – Tebūnie, imsime dvikojį. Svarbiausia, kad nebūtų mažas, nesulaikantis kūniškų veiksmų, ir nesuphantantis to, kas jam sakoma. Ir kad būtų gerokai ūgtelėjęs, noriu matyti, ar bus gražus. – Ji nutaisė pasibaisėjimo grimasą. – Nepakęščiau negražaus įvaikio.

Su elegantiškos ir pasipūtusios damos povyza ji tarsi netyčia žvilgtelėjo į storą labdaringosios ponios sijono audinį, parbrėždama neišmatuojamą jiedvi skiriantį atstumą, pradedant nuo jų vilkimo kevalo. Galiausiai vėl įsistebeilijo į vaikiną, bet buvo aišku, kad kreipiasi į direktorių.

– O 19/03 turi vardą?

– Žinoma! – sujudo direktorius. – Jis vardu... eee, taigi, jis vardu... – gailiai pasisuko į auklėtoją.

Tas puolė vartyti nuskurusį žurnalą, o tada pergalingai išsiviepęs, tarsi būtų baigęs nežmoniškų pastangų reikalaujantį veiksmą, atsakė:

– Pjetras Diotalevis.*

Grafienė linktelėjo galvą.

– Skamba geriau nei 19/03, kaip manote? – tarė įdėmiai žvelgdama į labdarystės dukrų bendrijos poniją. – Net ir... kaip juos pavadinate? Ak, taip... Net ir varganos nelaimingos būtybės turėtų turėti teisę į vardą, užuot buvusios pažemintos iki skaičiaus.

Anoji nesumojo, ką atsakyti.

~~~~~
* Viena iš pavardžių, senovėje suteikiamų pamestinukams; paraidžiui – „Teaugina tave Dievas“ (čia ir toliau – *vert. pastabos*).

– Tvarka... – susigūžė ji. – Archyvai... – išlemeno ir žodžiai jai įstrigo gerklėje, visai kaip batų kulniukai buvo įklimpę kiemo purve.

Grafienė pasisuko į vaikiną. Jo skruostais ritosi ašaros, nebeįstengė jų sulaikyti.

– O tu ne toks kietas, koks nori atrodyti, tiesa, kumeliuk? – pasakė jam ir šyptelėjo. – Ir, jei nori patekti į mano namus, turėsi būti dezinfekuotas, kad nebūtų jokių blakių.

– Kuo mieliausiai, ponias, – linktelėjo galvą vaikas, vėl stengdamasis laikytis įžūliai.

Šitaip tikriausiai jam pavyks liautis verkus. Šitaip tikriausiai pavyks nešokinėti ir rėkauti: „Pasirinkai mane! Mane!“ Šitaip tikriausiai jo širdis nesusprogs į tūkstantį skeveldrėlių.

– Pavadinote mane kumeliuku, bet mes čia veikiau kaip zoologijos sodo beždžionės, juk nepaliaujamai kasomės.

Ir vėl našlaičiai ėmė juoktis.

Čia pat stovintis auklėtojas užsimojo jam kirsti gluosnio rykšte.

– Nedrįsk! – grėsmingai akimis sužaubavo grafienė. Išlupo jam iš rankos vytelę, perlaužė pusiau ir numetė ant žemės. O tada pridūrė žemu balsu, įvarančiu daugiau baimės nei riksmas: – Dabar jis mano. Nedrįsk jo liesti.

Kol auklėtojas traukėsi nuleidęs galvą, tarsi pats gavęs rykščių, vaikinui pakirto kojas. Jis buvo pasiruošęs priimti auklėtojo smūgį. Tikrai nebūtų priešinęsis, juk ne pirmas kartas. O štai ta maloniai kvepianti moteris turėjo stiprybės ir galios perlaužti vytelę.

Grafienė, suteikdama jam naująjį vardą, tarė rimtu tonu:

– Nuo šiol vadinsiesi Pjetru Odinu. – O tada lengvai ir nerūpestingai nusijuokė: – Ir su tuo kuokštu vesi moteris iš proto.

Vaikinas matė, kaip ji apsisuka ir ryžtingai nueina. Jam taip suspaudė krūtinę, tarsi būtų pritrūkę oro, tarsi vidury dienos būtų nusileidusi sutema.

Tada, pasiglemžtas tamsos, jis susmuko ant žemės į purvą tarsį koks kaulų maišas.

„Aš nebe našlaitis“, tokia buvo jo paskutinė mintis prieš nualpstant.

2.

1870 metų kovo pradžia

Italijos karalystė (Nibja, Novaros provincija)

KARIETOJE, vežančioje juos atgal į valdas Nibjoje, Novaros šiaurės vakaruose, Ipolitas Odinas užsikėlė koją ant kojos ir pažvelgė į žmoną šalimais.

– Kodėl taip smaginiai piktindama tas vargšes moteris? – paklausė.

– Visai jos ne vargšės, – atsakė grafiene. – Jos daug pamokslauja, be to, tas vaikinys vadinamas 19/03. Šitai turėtų papiktinti.

– Tu elgiesi veikiau kaip socialistė, ne kaip grafiene, – šyptelėjo vyras.

– Prieš sutikdama tave buvau grafiene be skatiko, tu tai žinai, – tarė ji. – Todėl gyvenimas leido man pauostyti socializmo, jeigu šitaip vadinama nuomonė, kad tam tikri dalykai yra atgrasūs. Ir tas, kas apsimeta to nematantis, veidmainiauja.

– Taip, manau, kad tokia mąstysena tinka socialistui, – pritarė Ipolitas Odinas. – Bet jau pagal grafienę Silviją di Bokamarą.

– Vis dėlto ir tu esi veidmainis.

– Ką būsiu ne taip padaręs? – susirūpinęs išsitiesė vyras.

Grafienė pasisuko ir nusišypsojo jam, mažumėlę primerkdama violetines akis. Ir pirmą kartą nuo apsilankymo našlaičių prieglaudoje jos veidas įgavo švelnią išraišką, atskleidžiančią grafienės jautrumą ir nepaprastą grožį.

– Esi didelis veidmainis... nes pats pirmasis smaginieši, kai vos pažaidžiu teatrą su tomis bjauriomis davatkomis.

Ipolitas atsipalaidavo ir taip pat nusišypsojo.

– Tu siaubinga, – pasakė. Paskui sukrizeno ir pridūrė: – Matei jų veidus? Maniau, jos grius kniūbsčios.

– Su tokiomis subinėmis! – nusijuokė žmona.

Vyras dar garsiau nusikvatojo ir papurtė galvą.

– Gaila, kad nepagimdžiau tau įpėdinio, – tarė grafienė, balse buvo girdėti užgniaužta, bet nuoširdi kaltė.

– Nė neužsimink apie tai, – atsakė Ipolitas Odinas. – Vienintelio dalyko nesuprantu: kodėl tu prisispyrusi imti jį iš šitokios... šitokios baisios vietos.

– Manai, būna nebaisių našlaičių prieglaudų? – tarė ji sa-vaip vyptelėjusi.

– Bet toji vieta... matei, kokia ten nešvara? Kokie purvini tie vaikai? O auklėtojai, direktorius...

– Negi tiki, kad yra turtingų našlaičių prieglaudų? – nusi-juokė grafienė.

– Ne, žinoma, tik norėjau pasakyti... kodėl būtent iš šios?

– Todėl, kad esu atsidavusi arkangelui Mykolui. O toji našlaičių prieglauda pavadinta jo vardu.

Ipolitas Odinas nustebęs pažvelgė į žmoną.

– Atsidavusi? Bet tu nesi religinga! Kiekvieną sekmadienį devynis prakaitus išlieju, kad nusivežčiau tave į mišias!

– Mišios su tikėjimu neturi nieko bendra, – gūžtelėdama pečiais atsakė žmona. – Esu atsidavusi arkangelui Mykolui, ir to gana.

– Gerai. O kodėl?

Grafienė, blyški kaip drobė, meiliai paglostė vyrui skruostą.

– O todėl, – nusišypsojo.

Jis tylėdamas irgi nusišypsojo ir pabučiavo jai ranką, žinojo – nieko kita nepasieks.

– Jis dailus vaikas, – pasakė grafienė. – Ir protingas. – Susijuokė prisiminusi žvygtelėjimą, kurio jis neįstengė užgniauzti. – Šmaikštus kumeliukas ir su charakteriu.

Ipolitas Odinas pažvelgė į ją.

– Silvija, – tarė tyliai, – nebūk jam pernelyg griežta.

– Dar visai neseniai jis buvo 19/03, visiškai nulis be ateities. Dabar jam pasitaikė didžiulė proga. Pažiūrėsim, ar mokės ja pasinaudoti, – atsakė grafienė. – Juk turės sumokėti ne tokią ir didelę kainą už virtimą žmogumi.

– Kurgi pasidėjo socialistė? – nusišypsojo vyras.

– Ar socialistai urviniai?

Ipolitas uždėjo ranką jai ant kelio ir švelniai spustelėjo.

– Nebūk jam pernelyg griežta, – pakartojo.

– Nepadovanojau tau sūnaus iš savo įsčių, padovanosiu jį kasdieniu triūsu, – atsakė ji.

Jos balsas buvo bespalvis. Nesimaivė taip kalbėdama, nieko negražino. Viskas buvo tiksliai taip, kaip ji sakė. Teisinga, vis dėlto rūstu ir nemalonu tarsi nuosprendis. Kurį laiką juodu tylėjo, o karieta nesustodama riedėjo keliu tarp ryžių laukų; visi jie, kiek akys užmatė, priklausė Ipolitui Odinui. Anksčiau važiuoti pro juos tokiu metų laiku būdavo vienas džiaugsmas. Žemės plotų drėkinimas ir sėja būdavo prasidėję ir visi, šeimnininkai ir valstiečiai, akyse jau matydavo sunkias varpas, lipančias viena kitai per galvas, kad pasiekusios vasarinės saulės šviesą greičiau sunoktų. Bet nuo pernai viskas klostėsi kitaip. Kanalai, kuriais sruvendavo vanduo ir drėkindavo didelius žemės kvadratus, buvo beveik išsekę. Praėjusių metų rugsėjį tik nedaugelis stiebelių vietomis buvo įveikę kenkėjus, valstiečiai niekaip neįstengė šių nugalėti. Derlius buvo menkas, o kenkėjai tikriau-

siai tebetūnojo žemėje. Užsistovėjęsios pliurzės veidrodyje, kurį retkarčiais sujudindavo varlė, gelbėdamasi nuo garnių smailių snapu, – S formos garnių kaklas čiumpant varlę šaudavo į priekį kaip spyruoklė, – nesirodė nė daigelis. Badaujama bus ir šiomet.

– Tikra nelaimė, – sumurmėjo Ipolitas Odinas.

Grafienė pamatė, kaip paniuro vyro žvilgsnis.

– Tu susirūpinęs?

– Daugelis neturtingų žmonių pritrūko ryžių, jie badavo, – tarė jis. – Maisto jiems trūks ir šiomet.

– Italijos vėliavų daugiau nei ryžių varpų, – kandžiai įgėlė grafienė. – Jei neturtingi žmonės galėtų jas valgyti, viskas būtų gerai.

Žmonos žodžiuose Ipolitas pajuto panieką.

– Ką tau padarė Italijos karalystė? Tai išsipildžiusi svajonė. Mano senelis ir tėvas jos troško, nors nepamatė. Ir visi kankiniai, žuvę dėl šio tikslo...

– Man Italijos karalystė nepadarė nieko, – pertraukė jį žmona. Paskui pažvelgė į jį skvarbiomis akimis. – O tau? Ką ji davė tau?

Ipolitas neatlaikė žvilgsnio ir nususuko.

– Manai, aš akla? Ar kvaila?

Jis ir toliau tylėjo.

– Manai, nežinau, kad nemoki tarnams? Kad nepastebiu visų nuosavybės popierių ant tavo rašomojo stalo? Kad netau, kaip varvini akis ir dusini sielą naktimis raitydamas skaičius, vos tavo mylima Italijos karalystė ėmė siųsti pasiuntinius ir ministrus kalbėtis su tavim? – Įsistebeilijo jam į akis. – Ką nuo manęs slepi?

– Nieko, – tarė Ipolitas, nedrįsdamas sutikti jos žvilgsnio.

– Kai netyli, meluoji, – grafienės balsas buvo ledinis.

– Horizonte būna debesų... – tyliai pratarė jis.

– Taip pat ir perkūnijų?

Ipolitas tylėjo.

– Ir krušos?

Vėl jokio atsakymo.

– Šitiek pauzių, – tarė grafienė. – Nors jos baisiai triukšmingos.

– Viskas išsispręs...

Kilmingtonoji moteris pažvelgė į nykius laukus.

– Kad ir kas nutiktų, atmink, už tavęs ištekėjau ne dėl tavo pinigų.

– Žinau.

Ipolitas kurį laiką patylėjo, nedrįsdamas paimti jai už rankos. Paskui ją suspaudė.

– Šiomis dienomis turėsiu vykti į Turiną...

Grafienė patraukė ranką.

Karieta jau privažiavo tiltelį per Kavūro kanalą į dvaro alėją. Aukštos tuopos, tiesios lyg stygos, atrodė kaip žalios koridoriaus sienos, jo gale buvo matyti gražus raudonų plytų statinys puošniais baltais langų rėmais ir dviem dailiais cilindriniais bokšteliais šonuose. Po karietos ratais gurgždėjo žvyras.

Violetinės grafienės akys nė nemirktelėjo, stebeilydamos į vilą, prie kurios artėjo. Paskui, nelaukdama, kol karieta visai sustos, ji atidarė dureles, pastatė koją ant laiptelio, pasikėlė alyvų spalvos sijoną ir nušoko ant žemės.

– Silvija! – subarė ją vyras.

Vis dėlto buvo prie to pratęs, iš tiesų toks neatsargumas jai smagus, kaip viskas, kas prieštarauja taisyklėms. Todėl ir tas maištingas kumeliukas puikiai tinka jai į sūnus. Jis pats kantriai palaukė, kol Paridis, vežikas, sustos, nulips nuo pasostės ir atidarys jam dureles.

Vos išlipęs pastebėjo, kad liokajus, pasitempęs labiau nei įprasta, laukia jo ant pagrindinių laiptų. Trijų plačių pakopų kraštuose stiebėsi dvi plonos šviesaus marmuro kolonos. Kai suprato liokajaus pasitempimo priežastį, pajuto, kaip pečius nelyg koks blogio pranašas prislegia našta.

Grafiënė paėmė jam už parankės ir juodu užlipo laiptais. Liokajus nusilenkė ir ženklų kažką parodė šeiminkui.

Ipolitui Odinui nė nereikėjo to ženklų.

– Norėjai eiti pajodinėti? – paklausė žmonos.

Grafiënė įdėmiai pažvelgė į jį ir akimoku perprato jo žvilgsnį.

– Kodėl nori mane išsiųsti?

– Atrodo, turiu gan asmenišką vizitą, – atsidūsėjęs tarė Ipolitas. Paskui kreipėsi į liokajų: – Taip ir yra?

– Taip, pone. Jo Ekscelencija ministras Mingetis jūsų laukia.

– Turėjai važiuoti į Turiną, – pasakė grafiënė, – o štai pats Turinas atvyksta pas tave. – Ji nusišypsojo gana sarkastiškai. – Ne, neabejotinai nebūna vien debesų. Ir netgi paprastos perkūnijos. Šitai yra kruša.

– Silvija... – ieškojo žodžių Ipolitas. – Karalystė išleido keturiasdešimt penkis milijonus, kad iškastų Kavūro kanalą... paskui vyko karas, kad būtų susigrąžintas Venetas ir Venecija...

Grafiënė toliau skvarbiai žvelgė į jį. Jis susigūžė.

– Tie iš mūsų, kurie turi... kaip čia pasakius? Kiek daugiau už kitus, štai... Žodžiu, patys įsivedėme mokesčius... ir tariamės...

– Dėl melžimo, supratau.

– Būdų.

– Slaptai.

– Taip, slaptai.

– Kažin kodėl turi būti melžiama slaptai?

– Silvija, tai sudėtinga... Italija dar jauna valstybė.

– Ir kažkas juk turės parūpinti jai, tai naujagimei, kraitelį. O tada mažylė turės žįsti pieną. Dar jai reikės šluostyti ir... na, supratome vienas kitą, tiesa?

– Turiu eiti...

– Nesigaišink perduodamas ministrui linkėjimų nuo manęs. Pasakyk jam, kad turiu geresnės veiklos, – iškošė grafiënė, nusigręždama ir niršiais žingsniais leisdama į arklides balnotis Bersaljero, be galo mylimo balto savo žirgo.

Ipolitás Odinas matė, kaip ji tolsta, įsitempusi ir suirzusi. Įprastai tie žmonos būdo bruožai jam keldavo šypsena, bet šiandien širdyje buvo sunku. Labai sunku.

Išspaudė vypsni tarsi puse lūpų šyptelėdamas ir paplojo liokajui per petį draugiškai, net pats nustebdamas dėl tokio familiaraus gesto.

– Jie neatvyko manęs sušaudyti, – pajuokavo. – Būk ramus. Bet tas sunkumas širdyje jam priminė, kad visa tai ne juokai.

3.

1870 metų kovo pradžia

Italijos karalystė (Po delta – Pompoza)

KALARIO cirke nebuvo tigrų ir liūtų, nei dramblių, nei barzdotų moterų, nei vyrų trimis kojomis. Buvo trapecija vaikstančių akrobatų – šitų tai tikrai. Buvo ir kitokių akrobatų, dar pajacų, nykštukų, žonglierių, iliuzionistų, peilių mėtytojų, ugnies rijikų... Bet nusipirkusieji bilietą žinojo, kad išvys pačius nepaprastiausius numerius su žirgais, nes būtent jie Kalario cirke buvo svarbiausi.

Žiūrovai žavėdavosi arabiškų kumeliukų, lengvų kaip pūkas ir vikrių kaip kiškiai, judesiais. Ir didelių šiaurietišių žirgų ilgiais šeriais, dengiančiais kanopas, tokių stiprių, kad pavilkdavo visą toną, lyg ten būtų duonos trupinys, pasirodymais. Pamatydavo vengriškų žirgų į tvarkingas kaseles supintais karčiais, šie pasistoję trepsėdavo ant užpakalinių kanopų, susikibę už parankių tarsi kokie du pasivaikščioti išėję džentelmenai. Ir

tokių mažų arklių, panėšėjančių į didelius šunis, kurie nė nemirktelėję šokinėdavo per liepsnojančius lankus. Jei egzistuoja koks retas arklys ir jei kas norėdavo jį pamatyti, galėdavo tokį išvysti Kalario cirke.

Atrodė, Kalario cirkas gyvavo visada. Amžiais klajodavo po visą Apeninų pusiasalį, net tada, kai didžiulės Italijos sritys dar buvo valdomos didelių Europos tironų. Kalario cirko artistai jau pasirodydavo Pjemonte, kai šalis buvo valdoma Savoju; Lombardijoje ir Venete, kai šios sritys buvo truputį prancūzų, truputį austrų – nelygu, kokie vėjai pūtė; Toskanoje, kai ten vis dar buvo didžioji kunigaikštystė; Umbrijoje, Markėje ir Lacijoje, kai šios sritys priklausė popiežiui ir jose buvo dislokuoti Bonapartų daliniai; pietiniuose regionuose, kai jie priklausė Burbonams ir ten dažniau buvo kalbama ispaniškai nei itališkai. Artistai buvo pasistatę didžiąją palapinę bemaž visur ir tada, kai generolas Garibaldi atsikovojo Italiją lopinys po lopinio, kad iš jų suformuotų vieną tautą, ir dar vėliau, kai karališkoji Savoju dinastija pasiskelbė karalystės, kuri nebeegzistavo jau nuo senovės romėnų laikų, suverene.

To pasaulio revoliucijos artistų, atrodo, niekaip nepaveikė. Jie paprasčiausiai buvo Kalario cirkas – patys sau tauta.

O dabar ilgas karavanas iš ryškiausių spalvų vežimų ir furgonų privažiavo regioną, kuris vos prieš trejus metus buvo tapęs itališku. Knibždanti uodų pelkėta lygumų žemė (čia siaučia maliarija), o pašonėje teka didingoji Po – taip lėtai, kad kone patiki, jog didelė upė, perpus dalijanti visą Šiaurės Italiją nuo vakarų iki rytų, rimsta atitekėdama į žiotis, kuriose gėli jos vandenys susijungs su sūriais Adrijos jūros vandenimis.

Lygiai taip lėtai slinko ir karavanas.

Paskutiniame vežime sėdėjo savito grožio gal penkiolikos metų mergina – jos nosis buvo kiek per didelė, užtat raudonos lūpos it prisirpusios vyšnios.